

A Political Analysis of Educational Governance in Iran: The Role of Political Currents in Reproducing Hegemony

Shahab Ahmadi Norouz Abad ¹, Ehsan Shakeri Khoei ^{2✉}, Sadegh Maleki Avarsin ³

1. PhD Student, Department of Political Science, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran (E-mail: shahab.sm7@gmail.com)
2. Corresponding Author, Department of Political Science, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran (E-mail: shakeri-eh@yahoo.com)
3. Department of Political Science, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran (E-mail: s.maleki161@yahoo.com)

Article Info

Article type:

Research Article

Article History:

Received: 11 December 2025

Revised: 10 June 2026

Accepted: 18 June 2026

Published: 22 September 2026

Keywords:

educational policies, political currents, education system

ABSTRACT

Objective: This study aims to explore the role of political currents in the governance of Iran's education system and how hegemony is reproduced through this channel.

Method: The research employed a sequential exploratory mixed-methods design, in which qualitative data were first collected and analyzed, followed by quantitative validation of the results. In the document analysis phase, 148 approved documents from the Supreme Council of the Cultural Revolution and the Supreme Council of Education (1979–2023) were examined using a document analysis checklist and thematic analysis. In the meta-synthesis phase, 43 selected studies meeting specific inclusion and exclusion criteria were synthesized using the Roberts model. During the qualitative phase, 18 experts (9 university professors and 9 senior education managers) were selected through purposive and snowball sampling until theoretical saturation was achieved, and semi-structured interviews were conducted. In the quantitative phase, 15 experts in educational policy-making and political science from East Azerbaijan Province were purposively selected to complete a two-round Delphi questionnaire. The reliability of the instruments was confirmed by a Cronbach's alpha of 0.89.

Results: Findings indicated that political currents influence various dimensions of educational policy-making through both direct mechanisms (appointments, budgeting, and regulatory reforms) and indirect mechanisms (discourse formation, research, and media). These effects are reflected in human resource management, curriculum design, budgeting, governance structure, and international relations.

Conclusions: The final model of the study explains the mechanisms of hegemonic reproduction within Iran's educational system.

Cite this article: Ahmadi Norouz Abad, Sh., Shakeri Khoei, E., & Maleki Avarsin, S. (2026). A Political Analysis of Educational Governance in Iran: The Role of Political Currents in Reproducing Hegemony. *Journal of Learner Based Curriculum and Instruction*, 5(2), 1-18. DOI: 10.22034/lbcij.2026.70669.1346

Extended Abstract

Introduction

Education, as a foundational and future-shaping institution, plays an unparalleled role in delineating the trajectory of comprehensive and sustainable development in any country. Beyond the transmission of basic knowledge and skills, the education system is responsible for cultivating human capital, strengthening social capital, institutionalizing values, and, in essence, undertaking the "cultural and social engineering of society." The realization of these lofty goals depends on the formulation and implementation of intelligent, sustainable, and comprehensive educational policies. However, educational policymaking never occurs in a vacuum, insulated from the prevailing political and social context. Due to its strategic position in shaping future generations, education has always been an attractive arena for the struggles and rivalries of various political currents. In the Islamic Republic of Iran, these currents—primarily categorizable under the two major discourses of "Principlism" (Osulgarā) and "Reformism" (Eslāh-Talabi)—each possess distinct perspectives on macro-level national issues, including education. The present study aims to explore the role of political currents in the governance of Iran's education system and to explain how hegemony is reproduced through educational policymaking.

Methods

This study employed a sequential exploratory mixed-methods design, in which qualitative data were first collected and analyzed, followed by quantitative validation of the findings. The research was conducted in four distinct phases:

Phase 1 – Document Analysis: A total of 235 documents from the Supreme Council of the Cultural Revolution and the Supreme Council of Education (1979–2023) were reviewed. After applying inclusion criteria, 148 documents were selected for thematic analysis using a researcher-developed document analysis checklist.

Phase 2 – Systematic Meta-Synthesis: A comprehensive search was conducted across Iranian scientific databases including SID, Magiran, Noormags, IranDoc, and Civilica. From an initial pool of 127 studies, 43 met the inclusion criteria and were synthesized using the Roberts model.

Phase 3 – Qualitative Study: Semi-structured interviews were conducted with 18 experts (9 university professors and 9 senior education administrators) selected through purposive and snowball sampling until theoretical saturation was achieved. Interviews lasted between 45 and 75 minutes and were analyzed using thematic analysis with MAXQDA software.

Phase 4 – Quantitative Validation: A researcher-developed questionnaire based on the qualitative findings was designed and administered to 15 experts in educational policy-making and political science from East Azerbaijan Province using a two-round Delphi technique. The reliability of the instrument was confirmed with a Cronbach's alpha of 0.89.

Results

The analysis of 148 upstream documents led to the identification of five primary dimensions of political influence on educational policy:

1. Human Resource Management – including appointments of senior and middle managers, teacher recruitment policies, and changes to teacher ranking systems;
2. Curriculum Design – encompassing changes in textbook content, revision of educational objectives, and modification of evaluation methods;
3. Budget and Financial Resources – including changes in provincial allocations, resource mobilization policies, and expenditure priorities;
4. Governance Structure – involving creation or dissolution of deputy ministries, changes in provincial authorities, and relationships with parallel institutions;
5. International Relations – covering cooperation policies with international bodies, student/faculty exchange programs, and positions toward global conventions.

The qualitative analysis of expert interviews revealed that political currents influence educational policy through two primary mechanisms:

Direct Mechanisms:

- Appointment of aligned managers and administrators
- Legislative and regulatory reforms
- Manipulation of budget allocations
- Revision of upstream policy documents

Indirect Mechanisms:

- Production of dominant discourse
- Shifting research priorities
- Influencing educational media
- Political socialization of teachers

Additionally, the analysis identified resistance mechanisms that moderate political influence, including institutionalized staff resistance, the stability of constitutional and upstream laws, and a strong organizational culture.

The Delphi validation phase produced the following Relative Importance Index (RII) rankings: Human Resource Management (RII = 0.946, Rank 1), Curriculum Design (RII = 0.920, Rank 2), Budget and Financial Resources (RII = 0.866, Rank 3), Governance Structure (RII = 0.840, Rank 4), and International Relations (RII = 0.774, Rank 5).

Conclusions

The findings of this study demonstrate that political currents in Iran exert a profound and systematic influence on educational governance through both direct and indirect mechanisms, resulting in the reproduction of hegemony within the education system. At the theoretical level, these findings can be explained through multiple lenses: institutional theory illuminates how political institutions establish formal and informal rules that facilitate the reproduction of political preferences; discourse theory (particularly Laclau and Mouffe's framework) explains how political currents seek to dominate the educational discourse by redefining key concepts such as "training," "citizenship," and "national identity"; and Gramsci's theory of hegemony provides insight into how curriculum content and upstream documents serve as instruments for legitimizing the prevailing political order.

At the empirical level, the study confirms and extends previous research findings. The high ranking of Human Resource Management aligns with studies documenting the institutionalized pattern of managerial turnover coinciding with government changes. The influence on curriculum content corroborates research on the representation of political discourses in textbooks. The distinction between Principlist and Reformist approaches to international educational relations echoes previous comparative studies.

The study's primary innovation lies in its comprehensive mixed-methods approach and the quantitative determination of the relative importance of different dimensions, establishing the primacy of Human Resource Management in the political contestation over education.

From the researchers' perspective, the roots of this political penetration lie in the weak professional independence of the education system and its structural centralization. The education ministry's heavy dependence on governmental budgets and macro-level decisions has transformed it into a "political dossier" subject to power fluctuations. However, the existence of resistance mechanisms—stemming from institutionalized staff culture and stable constitutional frameworks—prevents unrestrained policy volatility.

To transition toward "good educational governance," policymakers should design interventions that strengthen the professional autonomy of educators and administrators, transforming education from a mere instrument of political currents into a responsive and dynamic institution balancing political considerations with pedagogical imperatives.

تحلیل سیاستی از حکمرانی آموزش و پرورش در ایران: نقش جریان‌های سیاسی در بازتولید هژمونی

شهاب احمدی نوروزآباد^۱، احسان شاکری خوئی^۲، صادق ملکی آوارسین^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (رایانامه: shahab.sm7@gmail.com)

۲. نویسنده مسئول، گروه علوم سیاسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (رایانامه: shakeri-eh@yahoo.com)

۳. گروه علوم سیاسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (رایانامه: s.maleki161@yahoo.com)

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی سابقه مقاله: تاریخ دریافت: ۲۰ آذر ۱۴۰۴ تاریخ بازنگری: ۲۰ خرداد ۱۴۰۵ تاریخ پذیرش: ۲۸ خرداد ۱۴۰۵ تاریخ انتشار: ۳۱ شهریور ۱۴۰۵ کلیدواژه‌ها: سیاست‌های آموزشی، جریان‌های سیاسی، آموزش و پرورش	هدف: این پژوهش با هدف واکاوی نقش جریان‌های سیاسی در حکمرانی آموزش و پرورش ایران و چگونگی بازتولید هژمونی از این مجرا انجام شد. روش پژوهش: روش پژوهش از نوع آمیخته‌ی متوالی اکتشافی است که در آن ابتدا داده‌های کیفی استخراج و تحلیل شده و سپس نتایج به صورت کمی اعتبارسنجی شدند. در مرحله تحلیل اسنادی، ۱۴۸ سند مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۵۸-۱۴۰۲) بر اساس چک‌لیست تحلیل اسناد و با روش تحلیل مضمون بررسی شد. در مرحله سنتزپژوهی نیز ۴۳ مطالعه منتخب با معیارهای ورود و خروج مشخص، با الگوی روبرتس تلفیق گردید. در مرحله کیفی، ۱۸ خبره (۹ استاد دانشگاه و ۹ مدیر ارشد آموزشی) به صورت نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی تا اشباع نظری مورد مصاحبه نیمه ساختاریافته قرار گرفتند. در مرحله کمی نیز ۱۵ نفر از خبرگان حوزه سیاست‌گذاری آموزشی و علوم سیاسی در استان آذربایجان شرقی به صورت هدفمند انتخاب و پرسشنامه دلفی در دو راند در اختیار آنان قرار گرفت. پایایی ابزارها با آلفای کرونباخ ۰/۸۹ تأیید شد. یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که جریان‌های سیاسی از طریق سازوکارهای مستقیم (انتصابات، بودجه، و اصلاح مقررات) و غیرمستقیم (گفتمان‌سازی، پژوهش و رسانه) بر ابعاد مختلف سیاست‌گذاری آموزشی اثرگذارند و این تأثیرات در ابعاد مدیریت منابع انسانی، برنامه درسی، بودجه، ساختار حکمرانی و روابط بین‌الملل بازتاب یافته است. نتیجه‌گیری: مدل نهایی پژوهش، سازوکارهای بازتولید هژمونی در نظام آموزشی ایران را تبیین می‌کند.

استناد: احمدی نوروزآباد، شهاب؛ شاکری خوئی، احسان؛ و ملکی آوارسین، صادق (۱۴۰۵). تحلیل سیاستی از حکمرانی آموزش و پرورش در ایران:

نقش جریان‌های سیاسی در بازتولید هژمونی. *برنامه درسی و آموزش یادگیرنده محور*، ۵(۲)، ۱-۱۸. DOI:

10.22034/lbcij.2026.70669.1346

مقدمه

آموزش و پرورش به عنوان نهادی بنیان گذار و آینده آفرین، نقش بی بدیلی در ترسیم چشم انداز توسعه همه جانبه و پایدار هر کشوری ایفا می کند (رنجه، ۱۴۰۲). این نهاد، فراتر از انتقال دانش و مهارت های پایه، متولی پرورش سرمایه انسانی، تقویت سرمایه اجتماعی، نهادینه سازی ارزش ها و در یک کلام، «مهندسی فرهنگی و اجتماعی جامعه» است (طالبی و همکاران، ۱۳۹۶). نقش آموزش و پرورش در رشد اقتصادی از مجرای تربیت نیروی کار ماهر و خلاق (کریمی و سلیمی، ۱۳۹۴)؛ در توسعه سیاسی از طریق جامعه پذیری سیاسی و تربیت شهروندان فعال (تقی پور و زارعی، ۱۳۹۹)؛ و در تعالی فرهنگی با انتقال میراث فرهنگی و تقویت هویت جمعی (اسلامی و ولی زاده، ۱۴۰۲)، آن را به کانونی بی رقیب برای سرمایه گذاری بلندمدت تبدیل کرده است. به جرأت می توان ادعا کرد که هیچ حوزه ای از حوزه های عمومی، چنین تأثیری ژرف و ماندگاری بر سرنوشت ملت ها ندارد.

تحقق این اهداف بلند و تبدیل آرمان های تربیتی به واقعیت های ملموس در گرو تدوین و اجرای «سیاست گذاری های آموزشی هوشمند، پایدار و همه جانبه نگر» است (نودهی و بدری، ۱۴۰۱). سیاست گذاری آموزشی، فرآیند تعیین جهت گیری ها، تخصیص منابع و تعریف برنامه های عملیاتی برای نیل به اهداف از پیش تعیین شده در نظام تربیتی است (جعفری و کریمی، ۱۳۹۶). کیفیت این فرآیند است که مشخص می کند آیا آموزش و پرورش می تواند به موتور محرک توسعه تبدیل شود یا خود به مانعی در برابر آن بدل خواهد گردید (احمدی نوروزآباد و همکاران، ۱۴۰۲).

مطالعات جدید نشان می دهند که هموارسازی مسیر تکنولوژی و ادغام حکمرانی در فرآیندهای آموزشی از اهمیت بالایی برخوردار است (وانگ^۱ و همکاران، ۲۰۲۴؛ یونسکو^۲، ۲۰۲۳). با این حال، سیاست گذاری آموزشی هیچگاه در خلأ و به دور از تأثیرپذیری از بستر سیاسی و اجتماعی حاکم صورت نمی پذیرد (خرم شاد و جمالی، ۱۳۹۷). آموزش و پرورش به دلیل جایگاه راهبردی اش در شکل دهی به نسل های آینده، همواره عرصه ای جذاب برای کشمکش ها و رقابت های جریان های سیاسی مختلف بوده است (شهریاری، ۱۳۹۳). در جمهوری اسلامی ایران، این جریان ها که عمدتاً ذیل دو گفتمان عمده «اصولگرا» و «اصلاح طلب» قابل دسته بندی هستند (ساعی و کریمی، ۱۳۹۱)، هر یک با اتکا به مبانی فکری، آرمان ها و پایگاه اجتماعی خاص خود، دیدگاه های متمایزی در قبال مسائل کلان کشور از جمله آموزش و پرورش دارند. جریان اصولگرا با تأکید بر استقلال فرهنگی، حفظ ارزش های انقلابی و تقویت هویت اسلامی-ایرانی (اخوان مفرد، ۱۳۷۹)، و جریان اصلاح طلب با محوریت توسعه سیاسی، جامعه مدنی و تعامل سازنده با جهان (جهانیان و محجوبی، ۱۳۹۰)، هر یک در دوره های مختلف حاکمیتی، کوشیده اند تا گفتمان و سیاست های آموزشی خود را در این نهاد حیاتی به اجرا در آورند. این تقابل گفتمانی، آموزش و پرورش ایران را در چهار دهه گذشته به آزمایشگاهی برای بررسی عینی تأثیرپذیری سیاست ها از نوسانات سیاسی تبدیل کرده است (احمدپور حبشی و همکاران، ۱۴۰۳).

با وجود اهمیت موضوع، مرور نظام مند پژوهش های پیشین (که در مرحله سنتز پژوهی این تحقیق انجام شد) نشان می دهد که مطالعات موجود عمدتاً به بررسی مقطعی و توصیفی سیاست ها در یک دوره خاص بسنده کرده اند یا صرفاً بر یک بُعد محدود (مانند محتوای کتاب های درسی) تمرکز داشته اند (عالی و همکاران، ۱۳۹۵؛ تقی پور و زارعی، ۱۳۹۹). شکاف اصلی که این پژوهش در صدد پر کردن آن است، نبود یک تحلیل چندسطحی، نظام مند و تبیینی از «چگونگی» و «سازوکارهای» تأثیرگذاری جریان های سیاسی بر حکمرانی آموزشی است (حاجی حسینی و همکاران، ۱۳۹۰). پژوهش حاضر با عبور از توصیف صرف، و با ترکیب تحلیل اسناد بالادستی، سنتز پژوهش های پیشین و نظر خبرگان، در پی ارائه مدلی بومی است که پویایی این رابطه را در بستر تاریخی و نهادی خاص ایران تبیین می کند (موسوی رکعتی، ۱۴۰۰). نوآوری این تحقیق در رویکرد ترکیبی آن، تمرکز بر مفهوم «بازتولید هژمونی» به عنوان چارچوب نظری اصلی، و ارائه یک تحلیل سیاستی جامع از این منظر است (عسگری، ۱۳۸۹).

با توجه به شکاف های پژوهش ذکر شده، این مطالعه در پی پاسخ به این پرسش اساسی است که جریان های سیاسی در ایران بر چه ابعادی از سیاست گذاری آموزشی تأثیر می گذارند و این تأثیر از طریق چه سازوکارهایی اعمال و بازتولید می شود؟ در همین راستا، اهداف پژوهش بر شناسایی و تبیین ابعاد و مؤلفه های کلیدی تأثیر جریان های سیاسی، تحلیل فرآیندها و سازوکارهای

1. Wang

2. UNESCO

بازتولید این تأثیرات، و نهایتاً ارائه و اعتبارسنجی یک مدل بومی برای درک پویایی‌های سیاسی حاکم بر حکمرانی آموزش و پرورش ایران متمرکز است. این مطالعه با پاسخگویی به این سوالات، گامی ضروری در جهت شفافیت، حکمرانی خوب و نهایتاً ارتقای کیفیت نهادی برمی‌دارد که آینده ایران در گرو توانمندی‌های آن است (رنجه، ۱۴۰۲؛ نودهی و بدری، ۱۴۰۱).

مبانی نظری این پژوهش بر این اصل استوار است که سیاست‌گذاری عمومی، از جمله در حوزه آموزش، فرآیندی خنثی و فنی نیست، بلکه به شدت تحت تأثیر ایدئولوژی، ارزش‌ها و منافع جریان‌های سیاسی حاکم قرار دارد. نظریه‌های مختلفی همچون نظریه نهادگرایی، نظریه گفتمان و نظریه بازیگران شبکه، هر کدام به شکلی به تبیین این رابطه می‌پردازند. نهادگرایان بر این باورند که نهادهای سیاسی، قواعد رسمی و غیررسمی حاکم بر آن‌ها، چارچوبی را تعیین می‌کنند که در آن، ترجیحات سیاسی به سیاست تبدیل می‌شوند. از این منظر، تغییر دولت‌ها با گرایش‌های متفاوت می‌تواند قواعد بازی و اولویت‌های نهادهای سیاست‌گذار را دگرگون سازد.

از سوی دیگر، نظریه‌پردازان گفتمان استدلال می‌کنند که سیاست‌گذاری در درون یک گفتمان مسلط شکل می‌گیرد که خود بر ساخته‌ای از قدرت و دانش است. گرایش‌های سیاسی مختلف، گفتمان‌های خاص خود را تولید و ترویج می‌کنند که چه مسائلی را به عنوان «مشکل» برمی‌سازند و چه «راه‌حل»‌هایی را طبیعی و مشروع جلوه می‌دهند. بنابراین، تغییر در دولت‌ها می‌تواند منجر به تغییر گفتمان مسلط و در نتیجه، تغییر در تعریف مشکلات آموزشی و راهکارهای پیشنهادی برای آن‌ها شود. این تغییر گفتمان در اسناد بالادستی، سخنرانی‌ها و برنامه‌های اجرایی متبلور می‌شود.

علاوه بر این، رویکرد شبکه‌ای به سیاست‌گذاری، بر نقش کنشگران مختلف دولتی و غیردولتی و تعاملات بین آن‌ها در شکل‌دهی به سیاست‌ها تأکید می‌ورزد. بر این اساس، تغییر دولت می‌تواند ترکیب بازیگران مؤثر در شبکه سیاست‌گذاری آموزشی، توازن قدرت بین آن‌ها و در نهایت، نتایج فرآیند سیاست‌گذاری را تغییر دهد. این چارچوب‌های نظری در کنار هم، لنزی تحلیلی فراهم می‌کنند تا بتوان نحوه تبدیل ترجیحات سیاسی به سیاست‌های آموزشی عینی و ملموس را ردیابی و تبیین نمود.

مطالعات داخلی انجام شده در حوزه آموزش و پرورش ایران، به صورت پراکنده به موضوع تأثیرپذیری از تحولات سیاسی پرداخته‌اند. برخی از این پژوهش‌ها به بررسی سیاست‌های آموزشی در دوره‌های تاریخی خاص، مانند دهه اول انقلاب یا دوره سازندگی، محدود شده‌اند و تغییرات در محتوای کتاب‌های درسی یا سندهای برنامه‌ریزی را در پاسخ به تغییر فضای سیاسی کلی تحلیل کرده‌اند. این مطالعات عموماً بر اساس روش‌های کیفی و با اتکا به تحلیل محتوای اسناد انجام شده‌اند و تصویری مقطعی از این رابطه ارائه داده‌اند.

دسته دیگری از تحقیقات، به بررسی تأثیرات تغییر مدیریت‌های کلان آموزش و پرورش بر جهت‌گیری‌های این نهاد پرداخته‌اند. این مطالعات اغلب تغییرات در ساختار، برنامه‌ها و اولویت‌های بودجه‌ای را در پی انتصاب وزرای جدید با پیشینه‌ها و گرایش‌های سیاسی متفاوت ردیابی کرده‌اند. اگرچه این تحقیقات بینش‌های ارزشمندی ارائه می‌دهند، اما غالباً بر سطح خرد مدیریتی متمرکز هستند و از تحلیل تأثیر جریان‌های سیاسی کلان‌تر و سیستماتیک‌تر غافل مانده‌اند.

مطالعات معدودی نیز به صورت تطبیقی به مقایسه سیاست‌های آموزشی دولت‌های مختلف پس از انقلاب پرداخته‌اند. این تحقیقات تلاش کرده‌اند تفاوت‌های رویکردی دولت‌های موسوم به اصلاح‌طلب و اصولگرا را در مواجهه با مسائلی مانند آموزش عالی، مدارس غیردولتی یا رابطه با نهادهای بین‌المللی آموزشی شناسایی کنند. با این حال، حتی این پژوهش‌های تطبیقی نیز عمدتاً بر جنبه‌های خاصی متمرکز شده‌اند و فاقد نگاهی جامع و همه‌جانبه به تمامی ابعاد تأثیرپذیری نظام آموزشی از تحولات سیاسی هستند.

جدول ۱: عوامل تاثیرگذار گرایش‌های سیاسی بر سیاست‌های آموزشی

عوامل ساختاری	تغییر در قوانین و مقررات، اصلاح ساختار مدیریتی، تغییر در نظام بودجه‌ریزی
عوامل محتوایی	تغییر در برنامه‌های درسی، بازنگری در محتوای آموزشی، اصلاح روش‌های تدریس
عوامل انسانی	تغییر در مدیریت منابع انسانی، انتصاب مدیران جدید، سیاست‌های آموزش معلمان
عوامل گفتمانی	تغییر در گفتمان مسلط آموزشی، تحول ارزش‌ها و ایدئولوژی، اصلاح روایت‌های آموزشی
عوامل بین‌المللی	تغییر در روابط خارجی آموزشی، همکاری با نهادهای بین‌المللی، تاثیرپذیری از تحولات جهانی

با سنتز یافته‌های پراکنده موجود در پیشینه پژوهش، می‌توان الگوهای تکرارشونده‌ای را شناسایی کرد که نشان می‌دهد تغییر دولت‌ها در ایران، محرک مهمی برای تغییر در سیاست‌های آموزشی بوده است. این تغییرات در ابعاد مختلفی رخ داده است که از جمله می‌توان به تغییر در اولویت‌های بودجه‌ای و تخصیص منابع، بازنگری در برنامه‌های درسی و محتوای آموزشی، تنظیم مجدد روابط با نهادهای بین‌المللی، سیاست‌های مربوط به آموزش دهندگان و مدیران، و همچنین جهت‌گیری نسبت به مشارکت بخش خصوصی و مدارس غیردولتی اشاره نمود. این ابعاد، هسته اولیه مدل مفهومی این پژوهش را تشکیل می‌دهند.

بر اساس این سنتز، مدل مفهومی اولیه این پژوهش بر این فرض استوار است که گرایش سیاسی دولت به عنوان متغیر مستقل، از طریق سازوکارهایی همچون انتصاب مدیران همسو، تولید گفتمان جدید، تغییر اولویت‌های بودجه‌ای و اصلاح قوانین و مقررات، بر متغیر وابسته، یعنی سیاست‌گذاری آموزشی، تأثیر می‌گذارد. این تأثیرگذاری در بستر یک زمینه خاص نهادی و تاریخی رخ می‌دهد که خود متشکل از عوامل ثابت و پایداری مانند قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام و ساختار متمرکز آموزش و پرورش است که می‌توانند به عنوان عوامل تعدیل‌گر عمل کنند.

این مدل اولیه، چارچوبی برای هدایت مراحل مختلف پژوهش حاضر فراهم می‌کند. تحلیل اسناد، سنتز پژوهش‌های پیشین و مصاحبه با خبرگان، همگی در جهت شناسایی، تصریح و اعتبارسنجی همین ابعاد و سازوکارهای تأثیرگذاری طراحی شده‌اند. خروجی نهایی پژوهش، تکمیل، اصلاح و غنی‌سازی این مدل اولیه بر اساس داده‌های پایدار، جمع‌آوری شده خواهد بود تا مدلی نهایی و بومی برای تبیین پویایی رابطه سیاست و آموزش در ایران ارائه دهد.

مدل مفهومی تأثیر گرایش‌های سیاسی بر سیاست‌های آموزشی

زمینه نهادی و تاریخی (قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام، ساختار متمرکز)

شکل ۱: مدل مفهومی تأثیر گرایش‌های سیاسی بر سیاست‌های آموزشی

روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد آمیخته و طرح تلفیقی متوالی اکتشافی انجام شده است؛ بدین معنا که ابتدا داده‌های کیفی گردآوری و تحلیل شده و سپس نتایج حاصل در یک مطالعه کمی مورد اعتبارسنجی قرار گرفته‌اند.

جدول ۲: جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

مرحله پژوهش	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه و دلیل انتخاب
تحلیل اسنادی	کلیه مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۵۸-۱۴۰۲)	تمام‌شمار با معیارهای ورود (ارتباط مستقیم با سیاست‌های آموزشی)	از ۲۳۵ سند اولیه، ۱۴۸ سند واجد شرایط بودند (معیار خروج: اسناد غیرسیاستی یا تکراری).
سنتز پژوهی نظام‌مند	پژوهش‌های علمی (مقالات + پایان‌نامه‌ها) منتشرشده در حوزه سیاست‌گذاری آموزشی	هدفمند با معیارهای ورود و خروج (اعتبار علمی، ارتباط موضوعی، روش‌مند بودن تحلیل)	از ۱۲۷ مطالعه اولیه، پس از پالایش، ۴۳ مطالعه برای سنتز نهایی انتخاب شد.
مطالعه کیفی (مصاحبه)	خبرگان حوزه سیاست‌گذاری آموزشی و علوم سیاسی	هدفمند + گلوله‌برفی	۱۸ نفر تا رسیدن به اشباع نظری (۹ استاد دانشگاه + ۹ مدیر ارشد آموزشی)
مطالعه کمی (اعتبارسنجی دلفی)	خبرگان آموزشی در استان آذربایجان شرقی	هدفمند بر اساس معیارهای ورود (سابقه ≥ 10 سال، اثر علمی، و کفایت برای اجماع خبرگانی)	۱۵ خبره؛ بر اساس مبنای روش دلفی

این پژوهش با به‌کارگیری رویکرد آمیخته و در قالب یک طرح تلفیقی متوالی اکتشافی انجام شده است. در این طرح، داده‌های کیفی گردآوری و تحلیل شده و سپس یافته‌های حاصل در یک مطالعه کمی مورد اعتبارسنجی قرار گرفته‌اند. جزئیات مراحل مختلف پژوهش در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: طرح و جزئیات روش‌شناسی پژوهش

بُعد	مرحله اول:	مرحله دوم:	مرحله سوم:	مرحله چهارم:
	تحلیل اسنادی	سنتز پژوهی نظام‌مند	مطالعه کیفی (مصاحبه)	مطالعه کمی (اعتبارسنجی)
هدف مرحله	استخراج ابعاد و جهت‌گیری‌های کلان سیاستی از اسناد بالادستی	ترکیب و تحلیل یافته‌های پژوهش‌های پیشین در یک چارچوب یکپارچه	کشف عمیق سازوکارها، فرآیندها و تجربیات زیسته خبرگان	اعتبارسنجی و اولویت‌بندی نهایی یافته‌های مراحل
روش تحقیق	تحلیل اسنادی	سنتز پژوهی (الگوی روبرتس)	مطالعه کیفی با مصاحبه نیمه‌ساختاریافته	مطالعه پیمایشی (تکنیک دلفی)
مشارکت‌کنندگان/مدارک	کلیه مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۵۷-۱۴۰۲)	کلیه مقالات و پایان‌نامه‌های مرتبط (۱۳۵۷-۱۴۰۲)	۱۸ نفر از خبرگان (اساتید دانشگاه و مدیران ارشد)	۱۵ نفر از خبرگان (نمونه‌گیری هدفمند)
روش نمونه‌گیری	هدفمند (تمام‌شمار)	هدفمند بر اساس معیارهای ورود و خروج	هدفمند و گلوله‌برفی تا اشباع نظری	هدفمند
ابزار گردآوری	چک‌لیست تحلیل اسناد	برگه فراداده‌یابی	پروتکل مصاحبه	پرسشنامه محقق‌ساخته نیمه‌ساختاریافته
روایی و پایایی	تایید توسط ۳ متخصص	تایید توسط ۲ متخصص	تایید توسط ۳ متخصص	آلفای کرونباخ = ۰/۸۹
روش داده‌ها	تحلیل مضمون (تماتیک)	سنتز تفسیری	تحلیل (تماتیک)	آمار توصیفی و تحلیل اهمیت نسبی

شرح تفصیلی مراحل:

مرحله اول (تحلیل اسنادی):

کلیه مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش از سال ۱۳۵۸ تا ۱۴۰۲ جمع‌آوری و با روش تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفت. از بین ۲۳۵ سند اولیه، ۱۴۸ سند واجد شرایط بودند که بر اساس چک‌لیست محقق ساخته تحلیل شدند.

مرحله دوم (سنتز پژوهی):

با جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی SID, Magiran, Noormags, IranDoc و Civilica، ۱۲۷ مطالعه مرتبط شناسایی شد. پس از اعمال معیارهای ورود و خروج، ۴۳ مطالعه برای سنتز نهایی انتخاب و با الگوی روبرتس تحلیل شدند.

مرحله سوم (مطالعه کیفی):

مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۸ خبره (۹ استاد دانشگاه و ۹ مدیر ارشد آموزشی) انجام شد. مدت مصاحبه‌ها بین ۴۵ تا ۷۵ دقیقه بود و به صورت حضوری و برخط انجام شد. سوالات مصاحبه حول محورهای اصلی تاثیر جریان‌های سیاسی، سازوکارهای تاثیرگذاری و پیامدهای سیاستی طراحی شده بود. داده‌ها با روش تحلیل مضمون و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA کدگذاری و در قالب ۸ مضمون اصلی و ۲۱ مضمون فرعی سازماندهی شد.

مرحله چهارم (مطالعه کمی):

پرسشنامه‌ای مبتنی بر یافته‌های مراحل قبلی طراحی و در دو راند دلفی بین ۱۵ خبره توزیع شد. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و تحلیل اهمیت نسبی (RII) مورد تحلیل قرار گرفت. پایایی پرسشنامه با آلفای کرونباخ ۰/۸۹ تایید شد. جامعه آماری این مرحله را کلیه صاحب‌نظران و خبرگان حوزه سیاست‌گذاری آموزشی و علوم سیاسی در استان آذربایجان شرقی تشکیل دادند. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و با در نظر گرفتن معیارهای ورود (داشتن حداقل ۱۰ سال سابقه تدریس یا مدیریت در حوزه مرتبط، داشتن publications علمی در این زمینه و تمایل به مشارکت در پژوهش) انجام شد. در نهایت ۱۵ نفر از خبرگان استان آذربایجان شرقی (شهر تبریز) که از بین اساتید دانشگاه تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز و مدیران ارشد با سابقه آموزش و پرورش استان انتخاب شده بودند، به عنوان نمونه نهایی پژوهش حاضر مشارکت داشتند.

جدول ۴: ویژگی‌های دموگرافیک نمونه

ویژگی	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۱۱ / ۷۳٪
	زن	۴ / ۲۶٪
مدرک تحصیلی	دکتری	۱۳ / ۸۶٪
	کارشناسی ارشد	۲ / ۱۳٪
رشته تحصیلی	علوم سیاسی	۶ / ۴۰٪
	مدیریت آموزشی	۵ / ۳۳٪
	برنامه‌ریزی درسی	۳ / ۲۰٪
	جامعه‌شناسی	۱ / ۶٪
	سابقه فعالیت	۴ / ۲۶٪
سابقه فعالیت	۱۵-۱۰ سال	۴ / ۲۶٪
	۲۰-۱۶ سال	۷ / ۴۶٪
	بیش از ۲۰ سال	۷ / ۴۶٪

ابزار گردآوری داده‌ها:

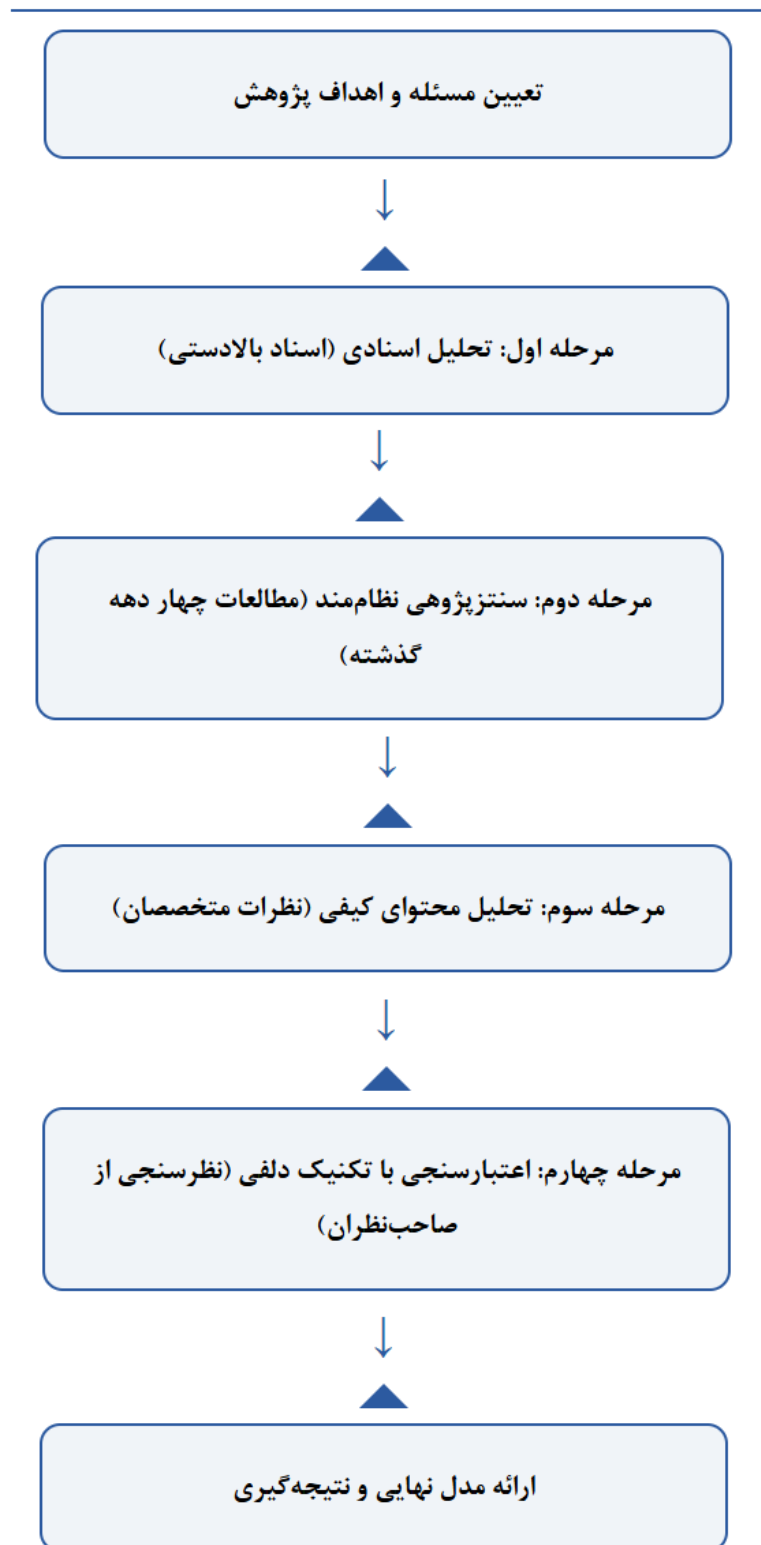
در این پژوهش از رویکرد آمیخته و طرح تلفیقی متوالی اکتشافی استفاده شده است که در آن داده‌های کیفی و کمی به صورت پیوسته و مکمل جمع‌آوری و تحلیل می‌شوند. در مرحله اول، از تحلیل اسنادی شامل مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش بهره گرفته شد. ابزار این مرحله، چک‌لیست تحلیل اسناد بود که پس از تأیید روایی و پایایی توسط چند کارشناس مجرب، به کار گرفته شد. در این چک‌لیست، شاخص‌های کلیدی برای استخراج ابعاد سیاستی مشخص گردید و سندهای مرتبط بر اساس آن تحلیل شدند. روایی اعتبار چک‌لیست توسط سه متخصص در حوزه آموزش و سیاست‌گذاری بررسی و تأیید شد و پایایی آن با آزمون آلفای کرونباخ که مقدار آن ۰/۸۹ برآورد شد، معتبرسازی گردید.

در مرحله دوم، برای سنتز پژوهی نظام‌مند، از منابع علمی و پژوهشی شامل مقالات، پایان‌نامه‌ها و مطالعات مرتبط داخلی و خارجی استفاده شد. ابزار این مرحله، برگه‌های فراداده‌یابی و قالب‌های تحلیل محتوای نظام‌مند بودند که پس از تأیید روایی آن‌ها توسط چند متخصص، برای تحلیل دقیق و ساختاریافته داده‌ها به کار رفتند. روایی این ابزارها نیز توسط دو متخصص در حوزه روش‌شناسی پژوهش‌های کیفی مورد بررسی قرار گرفت و مورد تأیید قرار گرفتند.

در مرحله سوم، داده‌های کیفی از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۸ خبره در حوزه سیاست‌گذاری آموزشی و علوم سیاسی جمع‌آوری شد. ابزار این مرحله، پروتکل مصاحبه بود که سؤالات آن بر اساس یافته‌های مراحل قبل طراحی شد. برای اطمینان از روایی این ابزار، پرسش‌ها توسط سه متخصص در این حوزه بررسی و اصلاح شدند و در نهایت، روایی صوری و محتوایی آن تأیید گردید. همچنین، روایی و اعتبار مصاحبه‌ها از طریق بررسی پایایی کدگذاری و تحلیل تم‌ها با نرم‌افزار MAXQDA انجام شد. برای اطمینان از صحت و قابلیت اعتماد داده‌ها، مصاحبه‌ها ضبط و سپس کدگذاری شدند و توافق بین کدگذاران بررسی شد.

در مرحله چهارم، برای اعتبارسنجی کمی و اولویت‌بندی نتایج، از تکنیک دلفی در دو راند بهره گرفته شد. در این فرآیند، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته مبتنی بر یافته‌های مراحل کیفی و در قالب طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) طراحی گردید. روایی محتوایی پرسشنامه توسط پنج متخصص در حوزه‌های علوم سیاسی و مدیریت آموزشی مورد بررسی قرار گرفت که منجر به کسب شاخص روایی محتوایی (CVI) ۰/۸۹ برای کل پرسشنامه و شاخص روایی محتوایی هر آیتم (CVR) بین ۰/۸۰ تا ۱ شد. روایی صوری نیز توسط ۳ تن از خبرگان تأیید گردید. پایایی ابزار با استفاده از روش آلفای کرونباخ، ضریب ۰/۸۷ را نشان داد که حاکی از پایایی مطلوب است. نمونه‌گیری به روش هدفمند از میان خبرگان حوزه سیاست‌گذاری آموزشی و علوم سیاسی انجام شد. فرآیند دلفی در دو راند به اجرا درآمد؛ به این ترتیب که در راند اول پرسشنامه میان ۱۵ خبره توزیع و داده‌ها جمع‌آوری شد و در راند دوم، پرسشنامه اصلاح‌شده همراه با نتایج دور اول در اختیار آنان قرار گرفت تا اجماع نهایی حاصل شود. تجزیه و تحلیل داده‌های کمی با استفاده از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و شاخص اهمیت نسبی (RII) انجام پذیرفت. با توجه به ناپارامتریک بودن توزیع داده‌ها (مبتنی بر آزمون کولموگروف-اسمیرنوف)، از روش‌های ناپارامتریک برای تحلیل استفاده شد.

فلوچارت جامع روش پژوهش ترکیبی

شکل ۲: فلوچارت جامع روش پژوهش ترکیبی

یافته‌ها

در این بخش، یافته‌های پژوهش در سه محور اصلی ارائه می‌شود. نخست، ابعاد تأثیر جریان‌های سیاسی بر سیاست‌گذاری آموزشی بر اساس تحلیل اسناد بالادستی و سنتزپژوهی نظام‌مند تبیین می‌گردد. دوم، سازوکارهای مستقیم و غیرمستقیم تأثیرگذاری جریان‌های سیاسی بر اساس تحلیل مصاحبه‌های کیفی شناسایی و تشریح می‌شود. سوم، نتایج اعتبارسنجی کمی و اولویت‌بندی ابعاد با استفاده از تکنیک دلفی ارائه می‌گردد. این ساختار سه‌گانه به ترتیب منطقی سوالات پژوهش را پوشش می‌دهد و در نهایت زمینه را برای ارائه مدل نهایی فراهم می‌سازد.

یافته‌های مرتبط با سوال اول: ابعاد تأثیر جریان‌های سیاسی بر سیاست‌گذاری آموزشی

الف) یافته‌های حاصل از تحلیل اسنادی:

تحلیل ۱۴۸ سند بالادستی منجر به شناسایی ۵ بُعد اصلی شد که در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵: ابعاد شناسایی شده از تحلیل اسناد بالادستی

بُعد	شاخص‌های کلیدی	مستندات (نمونه‌هایی از مصوبات)
بُعد برنامه درسی	- تغییر در محتوای کتاب‌های درسی - بازنگری در اهداف تربیتی - اصلاح روش‌های ارزشیابی	- مصوبه ۶۴۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۷۸) درباره بازنگری در کتب تعلیمات دینی - مصوبه ۷۲۳ (۱۳۸۲) درباره آموزش مهارت‌های زندگی - سند تحول بنیادین (۱۳۹۰) فصل ۳ (اهداف تربیتی)
بُعد مدیریت منابع انسانی	- انتصاب مدیران میانی و ارشد - سیاست‌های جذب و آموزش معلمان - تغییر در نظام رتبه‌بندی معلمان	- مصوبه ۵۸۱ (۱۳۷۵) درباره شرایط احراز پست‌های مدیریتی - آیین‌نامه اجرایی رتبه‌بندی معلمان (۱۳۹۸)
بُعد بودجه و منابع مالی	- تغییر در سهمیه‌های استانی - سیاست‌های تأمین منابع - اولویت‌های تخصیص بودجه	- قانون بودجه سنواتی (مواد مربوط به آموزش و پرورش) - مصوبه ۶۹۱ (۱۳۸۵) درباره تأسیس مدارس غیردولتی
بُعد ساختار و حکمرانی	- ایجاد یا انحلال معاونت‌ها - تغییر در حدود اختیارات استان‌ها - رابطه با نهادهای موازی	- مصوبه ۵۱۲ (۱۳۷۲) درباره تشکیل سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی - اساسنامه مدارس شاهد (۱۳۶۹)
بُعد روابط بین‌الملل	- سیاست‌های همکاری با نهادهای بین‌المللی - برنامه‌های تبادل دانشجو و استاد - موضع‌گیری نسبت به کنوانسیون‌های جهانی	- مصوبه ۴۸۳ (۱۳۶۸) درباره همکاری با یونسکو - مصوبه ۸۲۱ (۱۳۸۹) درباره کنوانسیون حقوق کودک

ب) یافته‌های حاصل از سنتزپژوهی نظام‌مند:

تحلیل ۴۳ مطالعه منتخب در جدول ۶ خلاصه شده است.

جدول ۶: سنتز یافته‌های مطالعات پیشین

جهت تاثیر	یافته‌های کلیدی	مطالعات مرتبط	مولفه‌های تاثیرپذیری
مثبت و منفی	- بازنمایی گفتمان‌های سیاسی در کتب درسی - تأثیرپذیری از فرآیند جهانی‌شدن - هژمونی فرهنگی از طریق برنامه درسی پنهان - تقویت هویت سیاسی دانش‌آموزان	اسلامی و ولی‌زاده (۱۴۰۲) آقازاده و عصاره (۱۳۸۸) عالی و همکاران (۱۳۹۵) تقی‌پور و زارعی (۱۳۹۹)	برنامه درسی و محتوای آموزشی
عمدتاً منفی	- تغییر مدیران آموزشی با تغییر دولت‌ها - الزامات متفاوت برای وزیر آموزش و پرورش - تأثیر بر بهره‌وری نیروی انسانی	احمدپور حبشی و همکاران (۱۴۰۳) حسام و بیات (۱۳۹۶) کریمی و سلیمی (۱۳۹۴)	مدیریت منابع انسانی
عمدتاً منفی	- مضامین غالب در سیاست‌گذاری آموزشی - ارائه مدل ادراکی سیاست‌گذاری - ضرورت سیاست‌گذاری حرفه‌ای - کارکردهای سیاست‌گذاری آموزشی	نودهی و بدری (۱۴۰۱) طالبی و همکاران (۱۳۹۶) جعفری و کریمی (۱۳۹۶) احمدی نوروزآباد و همکاران (۱۴۰۲)	ساختار حکمرانی و سیاست‌گذاری
مثبت و منفی	- نابرابری‌های قومیتی در آموزش - نیازهای مطالعاتی نوسودان - عدالت آموزشی به عنوان آرمان سیاسی	جوادی (۱۳۹۳) حسینی و مهریار (۱۳۸۵) رجایی‌پور و اکبری عمروآبادی (۱۳۸۶)	عدالت و برابری آموزشی
مثبت و منفی	- گفتمان‌های سیاسی پس از انقلاب - کارکردهای ایدئولوژی در انقلاب - تمایز نظریه سیاسی و ایدئولوژی - شکل‌گیری جریان چپ سیاسی	خرم‌شاد و جمالی (۱۳۹۷) اخوان مفرد (۱۳۷۹) رجایی (۱۳۸۱) هرسیج و حسینی (۱۳۸۸)	گفتمان‌های سیاسی و ایدئولوژی
مثبت و منفی	- سیاست‌های آموزشی در عصر جهانی‌شدن - جایگاه رسانه‌های جدید در سیاست‌ها - تعامل با نظام‌های آموزشی جهانی	جهانیان و محجوبی (۱۳۹۰) شکیب و همکاران (۱۴۰۰)	روابط بین‌الملل و جهانی‌شدن
مثبت	- نقش دولت در آموزش کارآفرینی - رابطه توسعه اقتصادی و سیاسی - نقش آموزش در توسعه کشور	احمدپورداریانی و مقیمی (۱۳۸۰) مهدی‌پور و فراهانی (۱۳۹۸) رنجه (۱۴۰۲)	اقتصاد و توسعه آموزشی
نظری	- بازسازی نظریه انتخاب عمومی - نقد نظریه قدرت نرم - تحلیل فرهنگ سیاسی نخبگان - فهم دیگری در فضای مجازی	دین‌پرست و ساعی (۱۳۹۱) عسگری (۱۳۸۹) ساعی و کریمی (۱۳۹۱) شالچی و رحیمی (۱۳۹۶)	نظریه‌های سیاسی و حکمرانی

یافته‌های مرتبط با سوال دوم: سازوکارهای تأثیرگذاری جریان‌های سیاسی
 تحلیل مصاحبه‌های کیفی با ۱۸ خبره منجر به شناسایی سازوکارهای زیر شد:

جدول ۷: سازوکارهای تأثیرگذاری جریان‌های سیاسی (تحلیل مضمون)

مضمون اصلی	مضمون فرعی	کدهای شاخص
سازوکارهای مستقیم	- انتصاب مدیران همسو - تغییر در قوانین و مقررات - دستکاری در تخصیص بودجه - بازنگری در اسناد بالادستی	«وزیر جدید لیست ۱۰۰ نفره مدیران عوض شد» (مصاحبه ۳) «در دولت جدید آیین‌نامه شوراهای آموزش و پرورش کاملاً تغییر کرد» (مصاحبه ۸)
سازوکارهای غیرمستقیم	- تولید گفتمان مسلط - تغییر در اولویت‌های پژوهشی - تأثیر بر رسانه‌های آموزشی - جامعه‌پذیری سیاسی معلمان	«مفهوم اقتصاد مقاومتی به کتاب‌های درسی راه یافت» (مصاحبه ۱۲) «پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش جهت‌گیری جدیدی پیدا کرد» (مصاحبه ۵)
سازوکارهای مقاومت	- مقاومت نهادهای کارکنان - ثبات قوانین بالادستی - فرهنگ سازمانی قوی	«ما ۳۰ سال است همین روش را داریم انجام می‌دهیم» (مصاحبه ۱۵) «سند تحول بنیادین حداقل‌های مشترک را تعیین کرده» (مصاحبه ۷)

یافته‌های مرتبط با سوال سوم: اعتبارسنجی و اولویت‌بندی نهایی

جدول ۸: نتایج اعتبارسنجی با تکنیک دلفی (n= ۱۵)

رتبه	ضریب اهمیت نسبی (RII)	انحراف معیار	میانگین امتیاز	بُعد
۱	۰/۹۴۶	۰/۴۵	۴/۷۳	مدیریت منابع انسانی
۲	۰/۹۲۰	۰/۵۰	۴/۶۰	برنامه درسی
۳	۰/۸۶۶	۰/۶۱	۴/۳۳	بودجه و منابع مالی
۴	۰/۸۴۰	۰/۶۷	۴/۲۰	ساختار و حکمرانی
۵	۰/۷۷۴	۰/۷۲	۳/۸۷	روابط بین‌الملل

تحلیل اهمیت نسبی (RII):

- ابعاد با RII بالاتر از ۰/۸: دارای اهمیت بسیار زیاد (۴ بُعد اول)
 - ابعاد با RII بین ۰/۷ تا ۰/۸: دارای اهمیت زیاد (بُعد پنجم)
- پایایی: ضریب آلفای کرونباخ = ۰/۸۹

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف واکاوی نقش جریان‌های سیاسی در حکمرانی آموزش و پرورش ایران و چگونگی بازتولید هژمونی از طریق سیاست‌گذاری آموزشی انجام شد. یافته‌های حاصل از تحلیل اسناد بالادستی، سنتز پژوهی، مصاحبه‌های کیفی و اعتبارسنجی کمی نشان داد که جریان‌های سیاسی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر ابعاد پنج‌گانه مدیریت منابع انسانی، برنامه درسی، بودجه و منابع مالی، ساختار حکمرانی و روابط بین‌الملل اثر می‌گذارند. در ادامه، تبیین این یافته‌ها در سه سطح نظری، تجربی و بر اساس دیدگاه محققان ارائه می‌شود.

۱- تبیین نظری یافته‌ها در سطح نظری، می‌توان تأثیرگذاری جریان‌های سیاسی را از طریق چند لنز تحلیل واکاوی کرد: نخست، در بُعد مدیریت منابع انسانی که بیشترین میزان تأثیرگذاری را به خود اختصاص داد، نظریه نهادگرایی و نظریه گفتمان قدرت فوکو تبیین‌گر وضعیت موجودند. از منظر نهادگرایی، نهادهای سیاسی با تعیین قواعد رسمی و غیررسمی، بستر بازتولید ترجیحات سیاسی را فراهم می‌کنند. انتصاب مدیران همسو، ابزاری برای تضمین وفاداری سازمانی و اعمال نظم سیاسی بر بدنه اجرایی است. فوکو نیز فراتر از این، انتصابات را بازتولید «نظم دانایی مسلط» می‌داند؛ بدین معنا که سیاستمدار با گزینش مدیران همسو، زبان و منطق تصمیم‌سازی در سازمان را بازتعریف می‌کند. دوم، در بُعد برنامه درسی، نظریه گفتمان لاکلاو و موفه و نظریه

هژمونی گرامشی کارکرد دارند. هر جریان سیاسی با بازتعریف مفاهیم کلیدی همچون «تربیت»، «شهروندی» و «هویت ملی»، تلاش می‌کند گفتمان خود را مسلط سازد. در این دیدگاه، کتاب‌های درسی و اسناد بالادستی تنها ابزارهای آموزشی نیستند، بلکه میدان نبرد گفتمانی برای بازتولید هژمونی و مشروعیت‌بخشی به نظم سیاسی موجودند. سوم، در بُعد بودجه و منابع مالی، نظریه انتخاب عمومی قابل استناد است. بر اساس این نظریه، سیاستمداران به عنوان عاملانی عقلایی در پی حداکثرسازی منافع سیاسی خود هستند و بودجه آموزش و پرورش را ابزاری برای تحقق وعده‌های انتخاباتی و تقویت پایگاه اجتماعی خود به کار می‌برند. چهارم، در بُعد ساختار حکمرانی، نظریه بازیگران شبکه‌ای (رودز، ۱۹۹۷) توضیح می‌دهد که چگونه هر دولت جدید با تغییر ترکیب بازیگران مؤثر و توازن قدرت در شبکه سیاست‌گذاری (مانند تقویت یا تضعیف شوراها)، ساختار اداری را متناسب با منطق قدرت خود بازمهندسی می‌کند. پنجم، در بُعد روابط بین‌الملل، نظریه وابستگی متقابل پیچیده (کیوهان و نای، ۱۹۷۷) نشان می‌دهد که نگرش دولت‌ها به تعامل با نهادهای جهانی، تابع درک آن‌ها از منافع ملی و ایدئولوژی حاکم است که تعامل (دیپلماسی نرم) یا انزوا (استقلال فرهنگی) را رقم می‌زند.

۲- تبیین تجربی یافته‌ها مقایسه یافته‌های این پژوهش با مطالعات تجربی پیشین، همخوانی قابل توجهی را آشکار می‌کند: در حوزه مدیریت منابع انسانی، یافته‌های پژوهش حاضر مبنی بر تأثیرگذاری بالای جریان‌های سیاسی، با نتایج احمدپور حبشی و همکاران (۱۴۰۳) همسو است که «تغییر مدیران آموزشی همزمان با تغییر دولت‌ها» را الگویی نهادینه‌شده در نظام اداری ایران معرفی کرده‌اند. در بُعد برنامه درسی، پژوهش حاضر تأیید می‌کند که تغییر دولت‌ها به بازنمایی متفاوت ارزش‌ها در محتوای درسی منجر شده است؛ امری که اسلامی و ولی‌زاده (۱۴۰۲) نیز در بررسی‌های خود به آن اشاره کرده و تأثیر نوسانات سیاسی بر محتوای آموزشی را مستند ساخته‌اند. در خصوص بودجه، نتایج این مطالعه با یافته‌های نودهی و بدری (۱۴۰۱) مطابقت دارد که نشان دادند جهت‌گیری‌های بودجه‌ای آموزش و پرورش در هر دولت، تابع مستقیم اولویت‌های سیاسی آن دولت است. همچنین در روابط بین‌الملل، تمایز رویکرد جریان‌های اصلاح‌طلب و اصولگرا نسبت به نهادهای جهانی، با پژوهش جهانیان و محجوبی (۱۳۹۰) که به تفاوت سیاست‌های آموزشی در عصر جهانی‌شدن پرداخته‌اند، انطباق دارد. با این حال، نوآوری پژوهش حاضر در ترکیب روش‌های اسنادی، کیفی و کمی و تعیین «ضرب اهمیت نسبی» این ابعاد است که اولویت مدیریت منابع انسانی را بر سایر ابعاد به طور کمی اثبات کرد.

۳- تبیین بر اساس نظر محققان از دیدگاه نویسندگان، اگرچه عوامل نظری و شواهد تجربی مذکور در واکاوی پدیده سیاسیزدگی آموزشی ضروری‌اند، اما تبیین عمیق‌تری نیاز است که در سطوح سه‌گانه نهادی، گفتمانی و کنشگران صورت گیرد: در سطح نهادی، ریشه نفوذ جریان‌های سیاسی را باید در ضعف استقلال حرفه‌ای آموزش و پرورش و تمرکزگرایی ساختاری جست‌وجو کرد. از آنجا که این نهاد استقلال مالی و اداری کافی ندارد و به شدت به بودجه و تصمیمات کلان دولتی وابسته است، به «پرونده‌ای سیاسی» تبدیل شده که تابع نوسانات قدرت است. در سطح گفتمانی، جریان‌های سیاسی در ایران آموزش را نه یک فرآیند تربیتی خنثی، بلکه ابزاری برای بازتولید گفتمان خود می‌دانند. این امر باعث شده است که سیاست آموزشی به میدان رقابت ایدئولوژیک تبدیل شود و هر دولت با روی آمدن، تلاش در «نمادین‌سازی» رویکردهای خود در کتب درسی و اسناد بالادستی داشته باشد. در سطح کنشگران، مدیران و نخبگان آموزشی به عنوان حاملان گفتمان‌ها عمل می‌کنند. تغییر گسترده این کنشگران با تغییر دولتها، منجر به تغییر در حافظه سازمانی و جهت‌گیری‌های اجرایی می‌شود. نکته حائز اهمیت که این پژوهش آن را آشکار ساخت، وجود «سازوکارهای مقاومت» در بدنه آموزش و پرورش است. با وجود فشارهای سیاسی، ثبات نسبی در فرهنگ سازمانی و قوانین بالادستی مانع از تغییرات لجام‌گسیخته می‌شود. این امر با نظریه نهادگرایی تاریخی که بر پایداری نهادها در برابر فشارهای کوتاه‌مدت تأکید دارد، همخوانی دارد. جمع‌بندی محققان آن است که اگرچه آموزش و پرورش ایران به عرصه‌ای برای بازتولید هژمونی سیاسی تبدیل شده است، اما خروج از این وضعیت ممکن است. تحقق «حکمرانی خوب آموزشی» مستلزم طراحی سیاست‌هایی است که با تقویت استقلال حرفه‌ای معلمان و مدیران، نهاد آموزش را از بازیچه صرف جریان‌های سیاسی به یک نهاد پاسخگو و پویا تبدیل کند که میان سیاست و تربیت تعادلی عقلانه برقرار سازد.

1. Rhodes

2. Keohane & Nye

References

- Aali, M., Dehghani, M., & Hojizavarehei, R. (2016). A comparative analysis of cultural hegemony in the hidden curriculum of international English language teaching textbooks. *Journal of Curriculum Studies*, 11(43), 21–46. [In Persian]
- Abniki, H., Ghobadi, Kh., & Kamalizadeh, M. (2011). *The challenges of legitimacy and efficiency of the Islamic Republic of Iran government*. Jahad Daneshgahi Publications. [In Persian]
- Abolhasani, S. R. (2005). Political attitude and orientation of the people (reformist or conservative). *Politics – Journal of the Faculty of Law and Political Science*, (69), 1–42. [In Persian]
- Aghazadeh, M., & Asareh, A. R. (2009). Theories of globalization of education from Cheng's perspective and their implications for curriculum and instruction. *Journal of Curriculum Studies*, 4(15), 24–42. [In Persian]
- Ahmadpour Daryani, M., & Moghimi, S. M. (2001). The role of government in the development of entrepreneurship education. *Tadbir*, 12(116). [In Persian]
- Ahmadpour Habashi, R., Karami, L., Mahmoudi Sadeghiani, M., & Ahmadpour Habashi, Z. (2024). A review of the impact of political orientations on education from the beginning to the present. *Proceedings of the First International Conference of Distinguished Teachers*. [In Persian]
- Ahmadi Norouzabad, Sh., Shaker Khoei, E., & Maleki Avarsin, S. (2023). An examination of the functions of educational policymaking in the education system. *Proceedings of the 7th International Conference on Psychology, Educational Sciences, and Social Studies*. Islamic Azad University, Tabriz. [In Persian]
- Akhavan Mofrad, H. R. (2000). Ideology in theories of revolution: Ideology, its concept and functions. *Matin*, 2(9), 25–44. [In Persian]
- Alizadeh, P. (2017). *An examination of the performance of the Vice Presidency for Science and Technology in the Eleventh Government*. Islamic Parliament Research Center. [In Persian]
- Asgari, M. (2010). A critical approach to soft power theory. *Defense Strategy*, 8(28), 61–86. [In Persian]
- Dehghan, A. R. (2003). Cultural resistance in the context of identity. *Ketab-e Naqd*, (28). [In Persian]
- Delavari, A., & Ghasemi Meymandi, E. (2019). Political conflict, cultural policy, and popular culture in post-revolution Iran (with a focus on music policy). *Journal of Political Science Research*, 15(1), 111–146. [In Persian]
- Dinparast, F., & Saei, A. (2012). Methodological reconstruction of public choice theory. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 4(2), 87–109. [In Persian]
- Eslami, R., & Valizadeh, E. (2023). The mechanism of ideology in educational policymaking in Iran. *Politics Quarterly*, 53(4), 651–679. [In Persian]
- Ghobadi, Kh., Mirtorabi, S. S., Abniki, H., Shakeri, S. R., & Sinaei, V. (2012). *State-building in the Islamic Republic of Iran*. Jahad Daneshgahi Publications. [In Persian]
- Hajihosseini, H., Mohammadi, M., Abbasi, F., & Elyasi, M. (2011). An analysis of Iran's innovation system governance based on the innovation policy cycle. *Journal of Science and Technology Policy*, 4(1), 33–48. [In Persian]
- Harsij, H., & Hosseini, S. M. (2009). The formation of the leftist political current in the first decade after the Islamic Revolution. *Politics – Journal of the Faculty of Law and Political Science*, 39(3), 361–383. [In Persian]
- Hesam, F., & Bayat, M. (2017). *Requirements and necessities of the Minister of Education's program (Twelfth Government)*. Islamic Parliament Research Center. [In Persian]
- Hosseini, H., & Mehryar, A. H. (2006). Ethnicity, educational inequality, and fertility. *Journal of the Demographic Association of Iran*, 1(1), 141–167. [In Persian]
- Jafari, A., & Karimi, F. (2017). Professional policymaking in the educational system in the third millennium with an emphasis on future studies. *Shabak*, 3(10), 45–56. [In Persian]

- Jahanian, R., & Mahjoubi, S. (2011). Education policies in the age of globalization. *Political Science*, (16), 189–203. [In Persian]
- Javadi, M. (2014). Educational justice. *Proceedings of the National Conference on Strategies for Improving the Quality of Nursing and Midwifery Services*. [In Persian]
- Karimi, F., & Salimi, M. R. (2015). The role of education in enhancing human resource productivity in organizations. *Proceedings of the International Conference on Management and Development Culture*. [In Persian]
- Khorramshad, M. B., & Jamali, J. (2018). The political and political discourses in post-Islamic revolution Iran (1979–2013). *Journal of Islamic Revolution Studies*, 15(54), 165–184. [In Persian]
- Liu, N., Zhang, F., Wei, C., Jia, Y., Shang, Z., & Sun, L. (2020). Prevalence and predictors of PTSS during COVID-19 outbreak in China hardest-hit areas: Gender differences matter. *Psychiatry Research*, 287, 112921. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112921>.
- Mahdipour, A., & Farahani, M. (2019). An examination of the causal relationship between economic development and political development in the Islamic Republic of Iran (Case study: Construction and Reform governments). *International Political Economy Studies*, 2(2), 657–685. [In Persian]
- Mousavi Rekaati, S. S. (2021). An examination of the relationship between political culture and the formation of education in Iran and Europe. *Journal of Political Science Encyclopedia*, 2(3), 27–52. [In Persian]
- Noormohammadi, M., Lotfi, A., & Lotfi, Z. (2018). A critique of the book "Public Policy." *Critical Studies in Texts and Programs of Human Sciences*, 18(6), 349–365. [In Persian]
- Noudehi, H., & Badri, M. (2022). An analysis of dominant themes in educational policymaking in Iran using thematic analysis (Qualitative research). *Education in Law Enforcement Sciences*, 10(37), 11–40. [In Persian]
- Null, W. (2011). Curriculum from theory to practice. Rowman & Littlefield Publishers.
- Rajaei, M. (2002). Political theory, political philosophy, and political ideology. *Political Science*, 5(18). [In Persian]
- Rajaeipour, S., & Akbari Amroabadi, A. R. (2007). An examination of the study needs of urban and rural neo-literates of the Literacy Movement Organization. *Daneshvar Raftar*, 14(24), 65–80. [In Persian]
- Ranjeh, A. (2023). The role of education in the country's development. *Proceedings of the International Conference on Management Research and Humanities in Iran*. [In Persian]
- Saei, A., & Karimi, Z. (2012). An analysis of the political culture of reformist and principlist political elites. *Iranian Journal of Sociology*, 13(4), 116–150. [In Persian]
- Salimi, M. (2014). The impact of the imposed war on cultural and social changes (with emphasis on linguistic changes). *Proceedings of the Scientific Conference on Language, Concepts, and Vocabulary of Social Sciences*. [In Persian]
- Shahriari, H. (2014). A comparative analysis of the political orientation of humanities students: A case study of university students. *Political Knowledge*, 10(2), 63–101. [In Persian]
- Shahverdian, T., & Saeedi Mehr, M. (2019). Lewis's four-dimensionalism theory and the problem of change. *Ontological Research*, 8(15), 1–20. [In Persian]
- Shakib, S. M. A., Bahonar, N., Bani Hashemi, S. M., & Alishiri, B. (2021). The position of new media in the declared and executive policies of the Ministry of Education of the Islamic Republic of Iran: A case study of cyberspace. *Religion and Communication*, 28(1), 145–178. [In Persian]
- Shalchi, V., & Rahimi, S. (2017). Understanding the "other" in cyberspace: A study of Principlist and Reformist political factions. *Journal of Cultural Research in Iran*, 10(4), 89–118. [In Persian]
- Sharepour, M., Salehi, S., & Fazeli, M. (2001). *Core competencies and capabilities of higher education graduates: A field study in several universities across the country* (Research Report). [In Persian]

- Taghipour, S., & Zarei, Gh. (2020). The impact of teachers on strengthening students' political identity with the aim of achieving sustainable development in the Islamic Republic of Iran. *Political Sociology of Iran*, 3(4), 249–274. [In Persian]
- Taheri, M., Soltani, A. R., Sohrabi, M., & Shahlaei, N. (2022). Identity construction based on political socialization (Case study: Training of conscripted officers). *National Studies*, 23(4), 143–166. [In Persian]
- Talari, M., & Mousavi Shafaei, M. (2016). Political socialization as a foundation for relational political marketing. *Strategy*, 25(79), 199–225. [In Persian]
- Talebi, B., Seyednazari, N., & Soudi, H. (2017). Presenting a perceptual model of policymaking in Iran's education system. *Rahyaf*, 27(65), 113–130. [In Persian]
- UNESCO. (2023). *Global education monitoring report 2023: Technology in education – A tool on whose terms?* <https://www.unesco.org/gemreport/en/technology>
- Wang, L., Zhang, H., & Chen, Y. (2024). Blending governance and education: A cognitive framework. *Educational Theory and Practice*, 36(1), 23–39. <https://doi.org/10.1007/s11404-024-1023-3>
- Yazdi, M., & Mirhashemi, A. (2016). The position of the Sacred Defense in the educational and research programs of Iran's higher education. *Proceedings of the National Congress on Higher Education in Iran*. [In Persian]
- Zendehroud, M. (2010). Has the Literacy Movement come to an end? *Farhikhtegan*. [In Persian]